

nove knjige

dejan razić: »zen«,
dečje novine, gornji
milanovac 1985.

piše: bojan jovanović

Od objavljuvanja prevoda Suzuki-je i Fromove knjige »Zen-budizam i psihanaliza«, početkom šezdesetih godina, do danas, publikovano je više relevantnih dela bitnih za razumevanje osnovnih karakteristika zen-budizma. Knjige Alena Votsa »Putevi zena«, Suzikijeve »Uvod u zen-budizam«, zbirka zen-koana »Mumonkan«, Okakurina »Knjiga o čaju«, Pirsigov »Zen u umetnosti održavanja motorcikla«, Herigelov »Zen u umetnosti gadanja iz luka«, izbor iz zen priča, više izbora iz haiku poezije, desetak brojeva časopisa »Haiku« i veći broj prevedenih radova posvećenih zenu objavljenih poslednjih godina u našoj periodici stvorili su primarne recepcione uslove za dalje upoznavanje i promišljanje zena kao specifične orijentalne duhovne prakse utemeljene u budizmu.

Sve izraženje interesovanje za zen u našoj sredini, praćeno i odgovarajućim izdavačkom produkcijom ubrzo je ukazalo i na strože čitalačke zahteve koji se nisu zadovoljavali pukom informativnošću. Istovremeno je u našoj sredini sazreo širi krug japonskoga, kulturologa i filozofa spremnih da se upuste u razmatranje suštinskih aspekata zenovskog duhovne prakse. U ovom kontekstu treba, dakle, sagledati i knjigu Dejana Razića »Zen« koja predstavlja prvi ambiciozni pokušaj jednog našeg autora da celovitije sagleda i u monografski obradi vrlo široku i kompleksnu problematiku zena od njegovih izvora do implikacije u japanskoj kulturi, nauci i svakodnevnom životu.

Izdavač »Dečje novine« iz Gornjeg Milanovca i Japanska fondacija iz Tokija pružili su autoru neophodnu i dragocenu podršku zahvaljujući kojoj se ova knjiga sada i nalazi pred našom čitalačkom javnošću. Kada govorimo o ovim tehničko-izdavačkim detaljima, onda svakako treba pomenuti i to da je rukopis »Zen« završen 1985. godine, a da se evo već nalazi u knjižarama, što je svakako neobičajeno za već poslovničnu trosost i neekspeditivnost domaćih izdavača.

Knjiga »Zen« Dejana Razuća je, dakle, delo koje nastoji da pruži sintetički uvid u sve bitne elemente nastanka i razvoja zen-budističke doktrine. Ova knjiga je neka vrsta opštег priručnika koji omogućuje širi pogled na vekovni proces sublimisanja ovog pogleda na svet i njegove osnovne saznanje i kulturološke karakteristike. Za razliku od brojnih škola i pravaca budizma, zen je kao specifična duhovna praksa sazreo kroz dimen-

ziju konkretnog životnog iskustva. Niz praktičnih disciplina, kao na primer veština aranžiranja cveća, tehnika mačevanja, pripremanje čaja, umetnost crtanja i pisanje haiku poezije nisu predstavljale samo puku primenu zena, već i neophodan uslov za sticanje jednog specifičnog duhovnog iskustva koje je potom i omogućavalo dalje uspešno bavljenje navedenim aktivnostima. Praktični aspekt zena zasnovan na specifičnom senzibilitetu i spiritualnosti omogućuje da se o njemu govoriti i kao o »veštini življenja« koja implicira i vrlo izraženi estetizam što ovoj veštini daje i dimenziju umetničkog. U tom smislu valja istaći i to da je do sada veći broj studija iz oblasti zena posvećen upravo razmatranju uloge zena u koначnom učinku najrazličitijih umetničkih aktivnosti. Međutim, jedna od osnovnih poteškoća u razumevanju specifičnosti zenovskog iskustva prelomljenoj kroz poseban vid umetničke prakse vezana je za razumevanje osnovnih pretpostavki zena. Naime, oponicioni termini koji određuju karakter zena održavaju jednu znatno opširniju karakteristiku istočnjačkog načina mišljenja čiju je specifičnost svojevremeno Erih From odredio sintagmom »paradoksalna logika«, budući da ona za svoj osnov ima principe suprotne logici našeg zapadnoevropskog shvatjanja izgradenoj na poznatim načelima Aristotelove logike. Iako nije najadekvatnije i najsrcećije, rešenje, jer se zašniva na određenju osnova istočnjačke kulture njoj antipodnim parametrima, i primenjuje, u stvari, tezu o isključivosti, ovakva definicija temelja orijentalne spekulativne tradicije ipak implicira egzistencijalnost jednog potpuno drugačijeg kulturnog identiteta od svih poznatih oblika stvorenih u okviru našeg kulturnog podneblja.

Međutim, prilikom definisanja njihovih dijametralno suprotnih polazišta treba istaći i to da u ovom slučaju nije reč o stepenu, već o kvalitetu osnovnog određenja. Za razliku od evropske, istočnjačke tradicije nije izgrađena na logičkim, već na psihološkim pretpostavkama. Važnost relacije između subjekta i objekta nema u orientalnoj tradiciji, kao na primer u evropskoj, ontološkoj relevanciji, jer je upravo na negaciji prioriteta ovog odnosa i otvorena mogućnost osmišljavanja čovekove sopstvene istine kao osnovnog preduslova njegovog potpunog životnog i duhovnog ispunjenja. Isključivost racionalnog saznanja dovodi do osećanja unutrašnje nesigurnosti, pa stoga i svodenje prirode na puku objektivnost ima za posledicu zapostavljanje nekih njenih najbitnijih i najvitalnijih aspekata. Zato se u zenu i naglašava da mišljenje predstavlja samo jednu od mogućnosti parcijalnog rešenja nekog problema, dok čulni i intuitivni doživljaj otvaraju horizont potpunijeg uključenja u realnost.

Nastojeći da saopšti osnovna znanja do kojih su dosadašnji istraživači došli u pokušaju odgonetanja i tumačenja zena, Dejan Razić se previše nesamostalno služio odgovarajućom literaturom. Napisana na osnovu drugih knjiga, ponekad veštim pabirčenjem, a često i doslovnim preuzimanjem pojedinih delova, knjiga »Zen« nije prerasla nivo kompilacijskog priručnika, sastavljenog bez dovoljno autorske nosivosti, da bi izdržao i strože kriterijume valorizacije.

hom. Postoji u ovoj knjizi više takvih mesta od kojih se čitalac trgne.

Kao sva velika dela, i ovo je za svake oko i uho. Pogovor nas upućuje na tri ravni knjige, tri načina čitanja. Prva bi bila zanimljiva i uzbudljiva istorijska, jer Milarepin život je pun dogodostina, susreta i čuda. Ispričana, nam je sudbina njegove porodice i mnogih ličnosti. Pred nama difiluju lame, seljaci, razbojnici, žene. Posmatramo jedan novi svet: Milarepino šertovanje za vešča, razne učitelje kod kojih boravi, njegovo pokajanje zbog rđavih dela koja, inače, često čini, pustinjaštvo u kojem mu koža postaje zelenja jer godinama jede samo koprivu. On razgovara s demonima i nebeskim bićima, stihovima uzvraća onima koji ga tuku, leti nad zemljom i, kao Hrist, pojavljuje se nakon smrti.

Druga ravan čitanja ove knjige jeste psihološka. Ona je duhovna biografija jednog velikog čoveka, njegov put »od neznanja ka istini«, »od zla ka dobru«, psihološka studija sazrevanja jednog uma. Sve »natprirodno« što se ovde pojavljuje psihološka je istina; dakle, stvarnost. Milarepa uvek postupa kao čovek. On daje hranu crvima i sam gladuje, ali on mirno ubija trideset sedmoro ljudi. Prema lovцима koji ga ozleđuju oseća samlost i plaze nad njima, ali to ipak ne smeta da lovci budu kažnjeni tako što im iskopaju oči. Milarepa kaže da ih nije on kaznio, ali mi nismo ubedeni u to. Zbog te životnosti ovo je najljudska knjiga o duhu. Ona se, isto tako, može čitati i kao udžbenik čovekove istrajnosti i nepokolebljive vere u svoj cilj. Milarepa prestapao ističe: sve je u čoveku, od njega zavise i Nebo i Zemlja. Ova knjiga jeste i veran opis čovekove borbe sa njegovim najvećim neprijateljem: samom. I sa te strane ona može biti udžbenik. Najzad, ovo je i njiga odanosti prema onima koji nas vode u životu. Večna Milarepina zahvalnost Marpi uči nas: čovek spas ide kroz ljude i od ljudi.

Treća ravan čitanja je ezoterička. Knjiga uvek sadrži trojstvo: Nebo, Zemlju i Čoveka između njih. Ličnosti knjige, mesta koja se pomenuju, ono što Milarepa čini: sve, pored »zemaljskog«, ima i simboličko i ezoteričko značenje. Ime njegove rodne kuće, oblik polja koje dobija u naseljstvu, građenje kule, broj poglavljia u knjizi – sve su to okultna znamenja. Likovi majke, strine, sestre, verenice i one koja pokušava da ga otruje jesu pet različitih ženskih likova i, ujedno, pet mističnih boja. I sami likovi Marpe i Milarepe tumače se kao dva različita karaktera i prirode u tibetanskom filozofskom predanju: nemir – mir, delo – duh. Takve su, u njihovoj istoriji, i sve dalaj – lame po svom delovanju. O ezoteričkom tumačenju Milarepljnog života postoji čitava literatura.

U ličnosti Milarepe stekli su se dva pesnika, moć vrhunskog jogina i svestac. To je najviše što jedan čovek može postići i nama ostaje jedino divljenje. Po svojoj veri, strasnoj žudnji za čistotom, istrajnosti i hrabrosti, Milarepa je učitelj svih i za sva vremena. Po tome je on i naš savremenik. Makan kao nada i uteha.

Zoran Pavlović preveo je knjigu sa engleskog, konsultujući više različitih izdanja na tom jeziku. Preveo je to lepo, pesnički, i njegov napor treba podržati.

* Tibetan slika ikonografskog sadržaja